

Sostinės bažnyčių istorija ir dabartis

Broniaus Kviklio „Lietuvos bažnyčių“ penktąjį tomą vartant

KAZYS BRADŪNAS

Bronius Kviklys. *Lietuvos bažnyčios. V tomas. Vilniaus arkivyskupija. I dalis. Istoriniai brožai, Vilniaus miesto bažnyčios.* Architektūriniai tekstai Jurgio Gimbuto. Jonas Dainauskas parašė Vilniaus vyskupijos istorinius brožus. Redakcija: Jonas Dainauskas, Bronius Kviklys, t. dr. Anicetas Tamoliūnas, S.J. kun. dr. J. Vaišnora, MIC. Redakcijos artimi talkininkai: Nijolė Gražulienė, Veronika Kulbokienė, kun. dr. Viktoras Rimšelis, MIC. Redakcijos fotografai: Juozas Mažeika, Jonas Tamulaitis, Zemėlapiai: Vitalius Matulaitis. Korektorius: Povilas Vaičekauskas. Spaudai paruošė ir išleido: Amerikos Lietuvių Bibliotekos Leidykla / Lithuanian Library Press, Inc., 3001 W. 59th St., Chicago, IL 60629, USA. Dailininkas ir techninis redaktorius: Petras Aleksa. Tiražas 1500 egz. Spaudė M. Morkūno spaustuve Chicagoje 1985 m. Šis serijinio veikalų penktasis tomas didelio formato, 432 puslapių, gausiai iliustruotas nuotraukomis, kietais viršeliais. Veikalas gaunamas leidykloje ir „Drauge“, kainą su persuntimu 25 dol.

čionykštėmis sąlygomis reikia laikyti vienu retųjų išeičių religinių, kultūrinių ir leidybinių stebuklų. Dar nuostabiau, kad visa tai gimė ir įsikūnijo, galima sakyti, vieno žmogaus vizijoje, žmogaus, mokančio tą viziją paversti realybe išmonės ir kruopščiai organizuoto darbo dėka. Skaitytojui turbūt yra aišku, kad čia kalbama apie Bronių Kviklį. Tai sakome, nenuvertindami ir kitų visų žmonių, kurie jam vienioki ar kitoki būdu talkino, kurių pavardės yra surašytos tomo pradžios metrikiniuose puslapiuose. Nenuvertinamė ne leidyklos, kuri rizikavo užsikrauti septynių tomų našta ant savo pečių. Lenkiam galvas ir prieš mecenatus, kurie būtinu pinigų rėmė ir remia šį daugiakampį projektą. Bet vis dėlto darbas nebūtų buvęs pradėtas ir nebebūtų priartėjęs prie laimingos pabaigos, jeigu viso šio triušo spiritus movens nebūtų buvęs Bronius Kviklys. Daugelio savo metų dienas ir naktis jis pašventė šiai Lietuvos bažnyčių „statybai“. Ir jeigu esame dėkingi tos ar kitos žymesnės Lietuvos bažnyčios fundatoriui didikui, nemažiau turėtume būti dėkingi ir Broniui Kvikliui, šiam kukliam aukštaičiui nuo Daugailių, „pastačiusiam“ prieš mūsų akis visos Lietuvos visas bažnyčias.

Sv. Jono bažnyčios ir varpinės fragmentai (1983 m. nuotrauka). Istorikai susijusi su Vilniaus universitetu nuo pat jo steigimo laikų. Sv. Jono bažnyčia dabar paversta „Pažangos mokslo minties Lietuvoje“ muziejumi. (Iš Broniaus Kviklio archyvo.)

gyvenimo raidą nuo istorinių laikų pradžios iki dabarties. Ir ta raida čia neatsieta nuo tautinio sąmonėjimo kelio, nuo grynai istorinio vyksmo, nuo meno epochų architektūrinės ir kitokios įtakos, nuo grynai lietuviškų brožų ieškojimo įvairiuose reiškinuose, stengiantis apimti jų visumą ir atskiras detales. O tokia daugiasone struktūrinė prasme veikalas mūsų yra tikrai pionieriškas. Juk reikia atsimiti, kaip subtiliai jo puslapiuose reikėjo balansuoti tarp grynai akademinio ir populiarus informacinio knygos pobūdžio. Reikėjo atrasti kokią nors palaimingą tos gausiai sukauptos medžiagos simbiozę, nekenkiančią ir veikalo lygiui, ir skaitytojų įvairiems poreikiams. Visai suprantama, kad tokios gigantiškos apimties pirmakartiniame darbe gali pasitaikyti ir vienas kitas nelygumas, ne visai tiksli istorinė ar kalbinė detalė, visada pasitaikantis neapsižiūrėjimas ar kitų kitokia smulkmena. Tačiau visa tai jokiū būdu negali nustelbti, kas tikrai pozityvus ir išliekančios yra sukaupta ir ilgiems laikams pateikta šio daugiatomio leidinio puslapiuose.

O žvelgiant į tik ką pasirodžiusį „Lietuvos bažnyčių“ penktąjį tomą, skirtą išimtinai sostinės Vilniaus bažnyčioms ir visam šio miesto religiniam ir tautiniam fonui, tiesiog jauti, kaip tas penktasis šiandien yra būtinas mums visiems. Jeigu anksčiau galėjome turėti išskirtinių sentimentų tik savai vyskupijai, tai istorinės ir amžinosios mūsų sostinės arkivyskupijos atveju su ja yra įvairiopa sujungta visa Lietuva ir kiekvienas iš mūsų. Ypač kai veikalas išleidiamas, pasitinkant ir artėjančias istorines sukaktis. Knygos pradžioje skaitome dedikaciją:

Šį veikalą skiriame Lietuvos krikšto atnaujinimo ir Vilniaus vyskupijos steigimo 600 metų (1387-1987) sukakčiai paminėti.

Sitokių progų ir kontekstų akistatoje yra gana plačiai parašyti pirmieji du leidinio skyriai: „Vilniaus vyskupijos istoriniai brožai“ ir „Vilniaus vyskupai ordinarai“. Tų dviejų skyrių autorius yra kruopštus ir nepailstantis Lietuvos istorijos laukų darbininkas Jonas Dainauskas, tradicijos aplamai neneigias, bet ir nesibijąs naujovių. Pasimtatą temą jis čia lukštena visapusiškai ir įdomiai. Istorijos moksle naujienai ieškantis skaitytojas vienoj kitoj J. Dainausko tezeje jų ras. Vienur jomis patikės, kitur galbūt ir suabejos. Sakysim, kad ir ta vieta, kur aprašoma bogomilų sekta Lietuvoje maždaug Jogailos

krikšto metais. Bandoma net įtarti Jogailą buvus bogomilų dar prieš lotyniškąjį savo krikštą. Tačiau kuris nors skaitytojas galės čia ir stabtelėti: nejaugi daugiausia „prasčiuoše“ — liaudyje kurį laiką egzistavusi, o XIV amžiuje jau ir benykstanti sekta galėjo veikti net didžiojo kunigaikščio dvarą, kada Vilniuje pagonybė dar buvo labai stipri, tokia, kad net didysis kunigaikštis Algirdas, ir turėdamas pravoslavę žmoną, savo sūnus, taigi ir Jogailą, augino Vilniuje pagonimis, jų nekrikštijo. O vargu ar bogomilai čia turėjo didesnės įtakos negu tikrieji pravoslavai su pačia kunigaikštene, vis dėlto nedrįsusia savo vaikų krikštinti ir aukleti juos Vilniuje pravoslavais.

Labai ryškiai yra nupiešti ir visų Vilniaus vyskupų aprašomieji portretai: istoriški, žmogiški, jiems nepagailint visos paletės spalvų. O ir tų vyskupų per šešis šimtmečius pasitaikė visokių. Tačiau suprantama, kad mes čia labiausiai vis gerėsime tais, apie kuriuos galima parašyti: „Save laikė lietuviu, mokėjo lietuviškai ir uoliai atlikinėjo kunigo pareigas paprastų žmonių tarpe“ (vysk. Adalbertas Vaitiekus Taboras, 1491-1507) arba „1650.V.14 priimtas į Vilniaus kapitulą prelatu prepozitu ir gavo valdyti dvi parapijas. Jose laikė lietuvių kalbą mokančius vikarus“. O tapęs Vilniaus vyskupu, išleistas skaitytojas vienoj kitoj J. Dainausko tezeje jų ras. Vienur jomis patikės, kitur galbūt ir suabejos. Sakysim, kad ir ta vieta, kur aprašoma bogomilų sekta Lietuvoje maždaug Jogailos (Nukelta į 2 psl.)

Vilniaus Katedra 1940 metais (Vytauto Augustino nuotrauka).

Ta pati Vilniaus Katedra, atimta iš katalikų ir paversta paveikslų galerija (1980 m. nuotrauka). (Iš Broniaus Kviklio archyvo.)

Šiame numeryje:

- Apie mokslą, kūrybą ir visuomenę. Sostinės bažnyčių istorija ir dabartis. Literatūra Mokslo ir kūrybos simpoziume.
- Teologija Mokslo ir kūrybos simpoziume.
- Bookerio premija už pirmąjį rašytojos romaną.
- Lietuvių tautos kultūriniai atspindžiai.
- Eilėraščiai iš Lietuvos.
- Pokalbis su kompozitore Giedra Guodauskiene.
- Chicago teatruose.

Kertinė Parasė

Apie mokslą, kūrybą ir visuomenę

Už kelių dienų Chicagon suskrenda svečiai į Penktąjį mokslo ir kūrybos simpoziumą. Chicagos lietuvių visuomenės pagerbs susirinkusius mokslininkus, atsilankydama į paskaitas ir pranešimus Jaunimo centre. Šis dėmesys mokslininkų darbui yra nuoširdžiausias komplimentas svečiams. Tačiau iš kitos pusės žvelgiant, tai yra ir išsūkis simpoziumo kalbėtojams.

Kodėl išsūkis? Juk čia susirinkę simpatyškai nusiteikusi klausytojų auditorija, vien tik gero kalbėtojų linkinti ir norinti su mokslo ir meno pažanga susipažinti. Kaip tik čia ir glūdi išsūkis — publika jau iš anksto sutinka, kad mokslininkas ir gudrus, ir išsilavinęs, ir todėl ji nori būti ne tiek nustebinta, kiek apšviesta. Čia ir kyla kalbėtojų reikalavimai, skirtingi nuo tų, kuriuos jam kelia savo srities ekspertų auditorija. Ekspertų auditorijai kalbėdamas mokslininkas negali pasitenkinti bendrybėmis, o turi nerti į mokslinės technikos detales: paaiškinti savo metodiką, eksperimentų ar tekstų tyrinėjimų išdavas, lyginti ir sverti rezultatus kitų darbų kontekste.

Ar tai reiškia, kad susirinkusiems neekspertams, inteligentiškiems geros valios klausytojams mokslininkas gali ar net turi kalbėti bendrybėmis? Anaipol ne. Bendrybės šią reiklį Chicagos publiką tik apviltų. Susirinkusieji norėtų pavyzdžiais pamatyti, ką reiškia pranešėjo darbas ir kur jis veda. O čia ir yra keblu, nes pranešėjas negalės verstis taip naudingais savo srities techniniais terminais, o turės naudoti kaip tik tą kasdieninę ir techniniais terminais nelabai gausią mūsų lietuvių kalbą. Išreikšti painius santykius painiais žodžiais dar nėra didelis menas, bet kalbėti apie tikrai painią tikrovę paprastais žodžiais — reikia didelio talento. Žvelgiant atgal į praėjusius simpoziumus, galima prisiminti šviesius

pavyzdžius — kalbėtojus, kurie ne tik apsvaistė kaip savo temą patraukliai pristatyti klausytojams, bet taip pat panaudojo progą nukalti ir labai vykusią lietuvišką naudą, kurie sėkmingai tarnavo mokslinių temų dėstyimui. Yra, be abejo, naudinga mokslo ir kūrybos žmonėms susitikti gausiame suvažiavime ir lietuviškai publikai papasakoti, kas jų srityje naujausia. Gerai ir lietuviškai yra visuomenei pajusti, kad yra didelis būrys veiklių lietuvių mokslininkų ir tyrinėtojų. Tačiau būtų liūdna, jei tokie mokslininkų susitikimai su savo bendruomene būtų tik kartą per ketverius metus. Čia reikia tampresnio ryšio.

Norėtusi siūlyti, jog tokį ryšį gali duoti lietuviškoji spauda. Pavyzdžiui, kasdieną pavartydami „Draugą“ ir toli nuo lietuviškųjų centrų gyvenantieji gali labai lengvai pajusti mūsų visuomeninio gyvenimo pulsą. „Draugas“ yra nuolatinis ir efektyvus informacijos iš Lietuvos šaltinis: vien tik pirmąjį dienraščio puslapį skaitęs mokslininkas jau būtų gana gerai susipažinęs su Lietuvos žmonių gyvenimą formuojančiais veiksmiais ir atoveiksmiais. Dienraščio puslapiuose atsispindi viso pasaulio lietuvių gyvenimas, jo plotis ir gylis. Antropologas čia matys mūsų tautinių ceremonijų ritualus, sociologas stebės organizacines visuomenės struktūras ir naujų kartų įsijungimo procesą, istorikas matys, kaip praėitis gyva mūsų tarpe. Kiekvienas skaitytojas junta, kad skaitydamas „Draugą“ jis jungiasi į gyvą pokalbį, kuris jau tęsiasi 75 su viršum metų. Nežiūrint naujausių komunikacijos priemonių, spausdintas puslapis lieka pačiu efektyviausiu ryšiu tarp visų plačiame pasaulyje išsisklaidžiusių lietuvių — tik mūsų laikraščiai ir žurnalai mus įspėja apie artėjančius svarbius renginius, apie tarptautinius įvykius, kurie reikalingi (Nukelta į 2 psl.)

Kaip atrodo, šio milžiniško užmojo įkūnijimas jau netoli pabaigos. Po ranka guli Telsių, Vilkaviškio, Kauno ir Panevėžio vyskupijos. O štai dabar jau džiaugiamės ir Vilniaus arkivyskupijos pirmuoju tomu — Vilniaus miesto bažnyčiomis. Serijos pirmasis tomas — Telsių vyskupija — buvo išleistas 1980 metais. Taigi per penkerius metus — penki didžiuliai tomai. Kiek turo girsti, jau ir šeštasis „Lietuvos bažnyčių“ tomas yra spaustuveje. Jis apims visas kitas arkivyskupijos bažnyčias už pačios sostinės, Vilniaus miesto, ribų. Paruoštas jau ir pats paskutinis Kasiadorių vyskupijos tomas. Visa tai žinant, tokį septynių tomų medžiagos surinkimą, jos paruošimą ir išleidimą

Aušros vartai ir koplyčia Antrojo pasaulinio karo metu. (Iš Broniaus Kviklio archyvo.)

Sostinės bažnyčių istorija ir dabartis

(Atkelta iš 1 psl.)

(vysk. Aleksandras Sapiega, 1666-1671). Tačiau ir nejuokiamai krūpteliam, kai skaitome: „Vilniuje buvo uolus okupacinės lenkų valdžios pagalbininkas ir stengėsi jai padėti sugriauti visa, kas lietuviška Vilniaus krašte. Lietuvių kunigus kilnojo į gudiškas parapijas, o į lietuviškas skirdavo lenkus“ (arkivyskupas Romualdas Jalbzykovskis, 1926-1955).

Ypač krinta akysna šešiolikto ir septyniolikto amžiaus Vilniaus vyskupų išsimokslinimas. Daugelis jų yra studijavę garsiausiose ano meto Italijos, Vokietijos, Austrijos universitetuose. Tai irgi liudija istoriką Lietuvos ryšį su Vakarų kultūra.

Ir po tokios bendrosios Lietuvos krikščionėjimo apžvalgos ir po Vilniaus vyskupų ordinarų galerijos toliau jau operuojama vien tik Vilniaus arkivyskupijos istorija, ją liečiant įvairiais aspektais. Ir kiek čia jau žinomų ir dar nežinotų faktų, kurių vieni ir kataliko, ir lietuvių širdį džiugina, o kiti ją drasko, kai matai tiek skriaudų ir tiek neteisybių, padarytų Vilniaus krašto lietuviams katalikams vien už tai, kad jie nenorėjo tapti nei gudais, nei lenkais, o norėjo būti lietuviais. Ir ar galime dar ir šiandien ramiai tarti, jog visa tai jau pasibaigė, kai Vilniuje lietuvių vyskupo nėra, ir kai turbūt ne vien tik bolševikams rūpi, kad sostinės vyskupo soste nesėdėtų vyskupas lietuvis. Kai kam, kai kur, galbūt net ir labai aukštai, geriau visai be vyskupo, negu su vyskupu lietuviu, vis laukiant patogios situacijos kokiam nors Jalbzykovskiu II jam.

Maždaug nuo to meto vidurio, nuo 211 psl., visa antroji knygos pusė jau skirta pavieniui Vilniaus miesto bažnyčių aprašams. Aptarus patį Vilnių, kaip unikalus gražumo miestą, ilgį ilgiausia tu bažnyčių eilė, kaip ir pritinka, pradėdama Vilniaus katedrą. Kiekvienos bažnyčios aptarimo yra du aspektai: istorinis ir meninis—architektūrinis. Istoriai paprastai dar susiejama su parapijos ar vienuolyno istorija, žiūrint kokiu buvo vienu ar kitu laikotarpiu ta ar kita bažnyčia: parapijė ar vienuolynė. Neretai čia liečiamas ir parapijos ar

Buvusios Sv. Jurgio bažnyčios varpinė, iš kurios išlupti varpai (1983 m. nuotrauka). Sv. Jurgio bažnyčia dabar yra Knygų rūmų sandėlis.

(Iš Broniaus Kviklio archyvo.)

vienuolyno lietuviškasis aspektas ar bent santykis su juo.

Bažnyčių architektūrinė vertė aptarta Jurgio Gimbuto. Tiesiog nustembi, kiek tame mūsų Vilniuje, vien tik jo bažnyčiose, yra sukaupta meniškų vertybių tiek jų architektūrinėse formose, tiek vidaus puošmenose, altoriuose, skulptūrose, paveikluose, liturginiuose rūbus, liturginiuose induose, kiek išradingumo šviesos, šešėlių ir erdvės žaidime. Prieš akis išskyla visas Vilniaus senamiestis, kaip natūraliausias įvairių kultūros epochų muziejus, kuriam amžiai ir idėjos viena kitai neprieštarauja, viena kitą neardo, o apsiungia Vilniui labai būdingoje, tiesiog vilnietiškoje visumos harmonijoje.

Ir istorinio, ir meniškojo bažnyčių aspekto aptarėjai skaitytojų akiratį dar labiau praplečia, kai jiedu tai vienu, tai kitu cituoja dar ir kitas knygas ir kitus autorius, vienaip ar kitaip lietusius tą patią temą, vienaip ar kitaip aptarusius tą ar kitą tą patį objektą.

Pagaliau čia apžvelgiamos ne vien tik bažnyčios, bet ir įvairios Vilniaus kapinės, įvairūs kiti religiniai paminklai, rūmai bei šiaip pastatai, kuo nors susiję su pastoracija ar bažnytine administracija. Daugelyje vietų reikia stebėtis žmonių religinio jausmo gilumu ir jų kūrybiniu išradingumu. Tačiau sukrečia ir šurpas, žvelgiant į dabarties begėdišką tikrovę, kai knygos puslapiuose randi gražiausias

ir tautai brangiausias istorines šventoves, okupanto paverstas prekių sandėliais, ateistiniais muziejais, koncertų ir šokių salėmis, aludėmis, koncentracijos lageriais arba ir visai nušluotas nuo žemės paviršiaus.

O grįžtant prie žmonių, kurie okupacijų metais liko ištikimi Dievui ir Tėvynei, reikia giliai atsidusti: kiek vis dėlto buvo ir yra tų pilkųjų didvyrių, kuriems gigantiški paminklai nestatomi, bet kuriais remiasi visa mūsų religinė ir tautinė ateitis. Užtenka tik pažvelgti į šiam tome paskelbtą Vilniaus arkivyskupijos (lietuviškosios dalies) dvasininkų martirologiją ir lietuvių kunigų bei šiaip susipratusių lietuvių katalikų veiklą Vilniaus krašte lenkų ir kitokių okupacijų metais. Kiek daug daryta, nepaisant nieko, išsižadant tiesiog savęs religinių įsitikinimų ir savo tautos labui. Tėbūna jiems amžinas paminklas bent ši knyga.

O grįžtant vėl prie didžiausios šios knygos „kaltininko“ Broniaus Kviklio, sunku net suvokti, kaip jis galėjo palyginti trumpu laiku, tokiomis aplinkybėmis suorganizuoti visos medžiagos, ypač gausybės nuotraukų, sukaupimą, ne tik kur nors matyti, bet ir niekur neaptikti, naujaisiu, šiandieniniu. Turint mintį ir laiką, ir vos pakeliamą apsikrovimą darbu, negali žmogus per daug purkštauti, radęs knygos puslapiuose ir tam tikrų nelygumų bei neapsižiūrėjimų, kurių, siekiant veikalo tobulumo, galėjo ir nebūti. Ne vienu atveju piršta reikėtų kreipti nebūtinai į patį leidinio autorių. Sakysim, kalbos reikalas. Palikta tokių ir panašių neapsižiūrėjimų: rašoma „pakeitimų pasėkoje“, o reikia rašyti „dėl įvykusių pakeitimų“; rašoma „žymi dalimi“, reikia — „žymia dalimi“; rašoma „autorius be ne pirmasis“, reikia „autorius bene pirmasis“; rašoma „vyskupų katedros be įplaukimų“, reikėtų „be įplaukų“; rašoma „kelius kartus“, turėtų būti „kelis kartus“; rašoma „išsivežė įkaitais ... keliolika lenkų“, reikia „keliolika lenkų“; rašoma „įgriso“, reikia „įgriso“; rašoma „klasiniame stiliuje“, reikia „klasikiniame stiliuje“; rašoma „freskai“, reikia „freskos“; rašoma „metamorfozų“, reikia „metamorfozių“; rašoma „Po šiuo altoriumi esąs rūsys, kaip padavimas sako, būk išlikęs iš senosios lietuvių tikybos laikų“, turi būti „neva išlikęs iš senosios lietuvių tikybos laikų“; rašoma „monumentališka“, geriau „monumentali“; rašoma „taip vadinama „Mažojo baroko salė““, reikia „vadinama „Mažojo baroko salė““. Gal čia viener kitur yra ir ne kalbos, o korektūros klaida. Bet vis tiek būtų geriau, kad ir vienu, ir kitų nebūtų.

Pasitaiko nenuoseklumo bei tam tikrų netikslumų ir iliustracijų parašuose. Vienur iliustracijų šaltiniai, paveikslų autoriai gražiai nurodomi, kitur tų nuorodų pasigendame. Štai, sakysim, 31 psl. matome pieštą Jogailos portretą: karalius su barzda, o įprasta Jogaila visur matyti, kaip ir Vytautą, bebarzdį. Iš kur paimtas toks Jogailos portretas, niekur nepasakytas. Prie graviūrų dažnai pasitenkinama pastaba „Iš senos graviūros“. Galbūt apie iliustraciją kito ir nebuvo galima sužinoti, bet jei šaltinis buvo, reikėjo jį pažymėti. Tomo 30 psl. rodomas paveikslas, pavadintas „Lizdeika aiškina Gedimino sapną“. Jokio autoriaus, lyg paveikslas būtų anoniminis. O iš tikrųjų tai yra garsaus dailininko M. E. Andriolio darbas. Lietuvių centrinio komiteto nukentėjusiems dėl karo šelpti Vilniuje (1915-1918 m.) nuotrauka rodoma 161 puslapyje. Pirmoje eilėje, šalia Basanavičiaus, sėdi ir Antanas Smetona. Tačiau paraše tarp visų kitų pavardžių Smetonos visai nėra. Abejotume ir 101 puslapyje matomo graviūrinio piešinio parašu: „Supravoslavintas Bernardinų vienuolynas. („Belorussija i Litva“, 1980)“. Tuo tarpu ten regime Vilniuje populiariai vadinamą Algirdo cerkvę, kurią jis, sakoma, pastatęs savo žmonai, pravoslavai Julijonai. Vienur kitur pasitaiko ir tam tikrų teksto prieštarašų, neišlyginimų. Štai 211 puslapyje sakoma: „Mindaugui atsimetus nuo krikšto...“ O 26 puslapyje J. Dainauskas teigia: „Tačiau jokie ano meto

Po pamaldų prie Sv. Petro ir Povilo bažnyčios Antakalnyje 1984 metais.

(Iš Broniaus Kviklio archyvo.)

šaltiniai nepateikia jokių duomenų, kad tai būtų religinė apostazija. Iš esmės tai buvo vien Mindaugo atsitraukimas (1261 m.) nuo sąjungos su Livonijos ordinu“. Tai tiek čia tu „prikabij“.

Tačiau savo visuma šis „Lietuvos bažnyčių“ V-tasis tomas yra toks, kad jis būtinai kiekvienai lietuviškai pastogei, kurioje dar gruzda tautinio ir religinio sąmonin-

gumo žarijos. Kai, gyvendami laisvuose Vakaruose, esame jau įpratę į visokias turistines ir piligrimines keliones, tai pati prasmingiausia religinė ir tautinė kelionė kiekvienam iš mūsų turėtų būti skrydis šios knygos puslapiams į patį Vilnių. Maldininko ir tautinio turistinio laisva kelionė, kelionė be jokios baimės, be mitinių ir be okupanto „maloningos“ vizos.

Literatūra Penktajame mokslo ir kūrybos simpoziume

Penktajame mokslo ir kūrybos simpoziume bus trys literatūros sekcijos. Pirmoji įvyks penktadienį, lapkričio mėn. 29 d., 8:30 v.r. Jai pirmininkaus Rimvydas Šilbajoris. Paskaitas skaitys: Violeta Kelertienė — „A. J. Greimo lietuvių poezijos kritika: minties užuomazgos ir vingiai“; Jolita Kavaliūnaitė — „Žmogus gimtosios ir svetimosios žemės keliuose“; Birutė Cipliauskaitė — „Istoriinis romanas iš moteriškos perspektyvos“; Antroji sekcija, kurią praves Violeta Kelertienė, bus taigi penktadienį, lapkričio mėn. 29 d., 15 v. Čia kalbės: Vytautas Kavolis — „Sąmonin-

gumo poslinkiai sovietinėje Lietuvoje“; Iona Gražytė-Maziliauskienė — „Žiaurumo teatras J. Glinskio dramose“; Vincas Natkevičius — „Naujas Lietuvos romanas — ar jau atsisako komunistinio moralizavimo?“; Trečioji sekcija, kuriai pirmininkaus Iona Gražytė-Maziliauskienė, šeštadienį, lapkričio mėn. 30 d., 8:30 v.r. bus dvi paskaitos: Bronius Vaškevičius — „Katališko kalba bei stilistika“; Rimvydas Šilbajoris — „Linės Suteimos įvaizdžių raida“; Kaip ir visos Mokslo ir kūrybos simpoziumo sesijos, literatūros sesija vyks Jaunimo centre. Smul-

kią simpoziumo darbų tvarką su visų sesijų paskaitų sąrašu pateiks simpoziumo leidinys, kuris bus platinamas per simpoziumą, ir plakatas MKS registracijos būstinėje.

Teologija simpoziume

Teologijos sesija Penktajame mokslo ir kūrybos simpoziume sudarys trys sekcijos, atstovaujantios trims pagrindinėms teologijos mokslo šakoms: istorinei, konstruktyviajai ir pastoracinei. Pirmoji sekcija — Tradicijos versmas bus ketvirtadienį, lapkričio mėn. 28 d., 15:45-17:15 v. Jai pirmininkaus Antanas Saulaitis, SJ. Paskaitas skaitys: Antanas Liuima, SJ — „Humanizmo žiedas — sv. Pranciškaus Salezo optimistinė pasaulėžiūra“; Vytautas Bagdanavičius, MIC — „Žmogus Tomo Akviničio mąstysenoje — komentarij Summa Contra Gentiles antrajai knygai“; Eugenius Gerulis — „Dievo sandora dispensacionalizmo šviesoje“.

Antroji sekcija — Šiandieniniai klausimai vyks penktadienį, lapkričio mėn. 29 d., 10:30-12 v. Pirmininkas — Mykolas Druga. Paskaitos: Valdemaras M. Cukuras — „Išsilaisvinimo teologija ir josios ištakos“; Andrius Valevičius — „Dievo samprata Emanuelio Levino filosofijoje“; Algimantas Kezys, SJ — „Istoriskumas sv. Rašte — Senajame ir Naujajame Testamente“.

Trečioji sekcija — Šiandieninis lietuvių tikinčiųjų pasaulis bus šeštadienį, lapkričio mėn. 30 d., 13:14-15. Ją praves Aušra Liulevičienė. Čia kalbės: Ona Mikailaitė — „Arkivyskupo Jurgio Matulaičio Užrašų reikšmė mums“; Nida Misiulytė — „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos reikšmė išsivijus lietuvių gyvenime“; Antanas Saulaitis, SJ — „Lietuvių pastoracija šiandien“.

Mokslo ir kūrybos simpoziumas prasideda trečiadienį, lapkričio 27 d., susipažinimo vakaru Jaunimo centro kavinėje, kur bus galima įsigyti simpoziumo leidinį su detalija visų sesijų paskaitų programa.

Bookerio premija už pirmąjį rašytojos romaną

Bookerio 15,000 svarų premiją už romaną *The Bone People* šiais metais laimėjo Naujosios Zelandijos maoriškos kilmės 38 m. amžiaus rašytoja Keri Hulme.

Tai pirmasis jos romanas, rašytas 12 metų. Naujosios Zelandijos leidyklos viena po kitos atmetė tą kūrinių, sakydamos, kad jis per didelis (470 puslapių), prastai suldytas ir kitoks negu įprastiniai romanai. Gal ir tema jiems nepatiko — su maoriškais mitais sumaišyta meilės, neapykantos ir žiaurumo istorija, vietomis sunkiai paskaitoma, ne kažin kaip apdorota, o tarpais lyriškai praskambanti. Kai kurių kritikų aptarimu, tai ne romanas ir yra, o prozos poema. Taisyti, keisti pagal leidėjų nurodymus rašytoja nesutikusi.

Tada susidarė spaudos darbas išmanančių moterų feminisčių būrelis, surinko ir 1981 m. išspausdino 4,000 egz. Autorė už ją gavo Naujosios Zelandijos už knygas skiriamą premiją ir Pegaso duoda-mą už maorišką temą.

Keri Hulme, kitados skynusi tabaką, kepusi žuvį ir bulves („fish and chips“) ir dirbusi vilnos apdirbimo fabrike, dabar yra jau Canterbury universiteto Christchurch mieste rašytoja rezidentė. Jeigu gimtajame krašte išleistas knygos ir nepraturtino šios merginos, tai dabartinė premija ir Bookerį laimėjusio kūrinio dideli tirazai ir vertimai į kitas kalbas niekada nebevers jos eiti tabako lapų skinti.

1982 m. ji yra išleidusi poezijos rinkinį ir apsakymų knygą *The Wind Eater*. Jos *The Bone People* buvo atrinktas iš 103 romanų, kuriuos komisijai pasiūlė leidyklos.

Iš to skaičiaus atrinktų šešių buvo dvi stiprios varžovės, plačiai žinomos rašytojos: Doris Lessing (jos naujasis romanas *The Good Terrorist*) ir Iris Murdoch (*The Good Apprentice*, 22-asis jos romanas, o 1979 m. jai laimėjo Bookerio premiją už romaną *The Sea, the Sea*). Į šešetuką dar buvo atrinkti Jan Morris (*Last Letters from Haw*), J. L. Carr (*The Battle of Pollock's Crossing*) ir Peter Carey (*Illywhacker*).

Premiją paskyrus, žinoma, pirmiausia prabilo nepatenkintieji. Vieniems jų atrodė, kad Hulme vis dėlto nedavusi išliekamo kūrinio, o kiti sakė, kad geriau jau būtų buvę premiją paskirti australui Peter Carey. Jo romanas, tiesa, esąs taip pat storas, bet geriau apdorotas.

B. Kazimieraitis

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

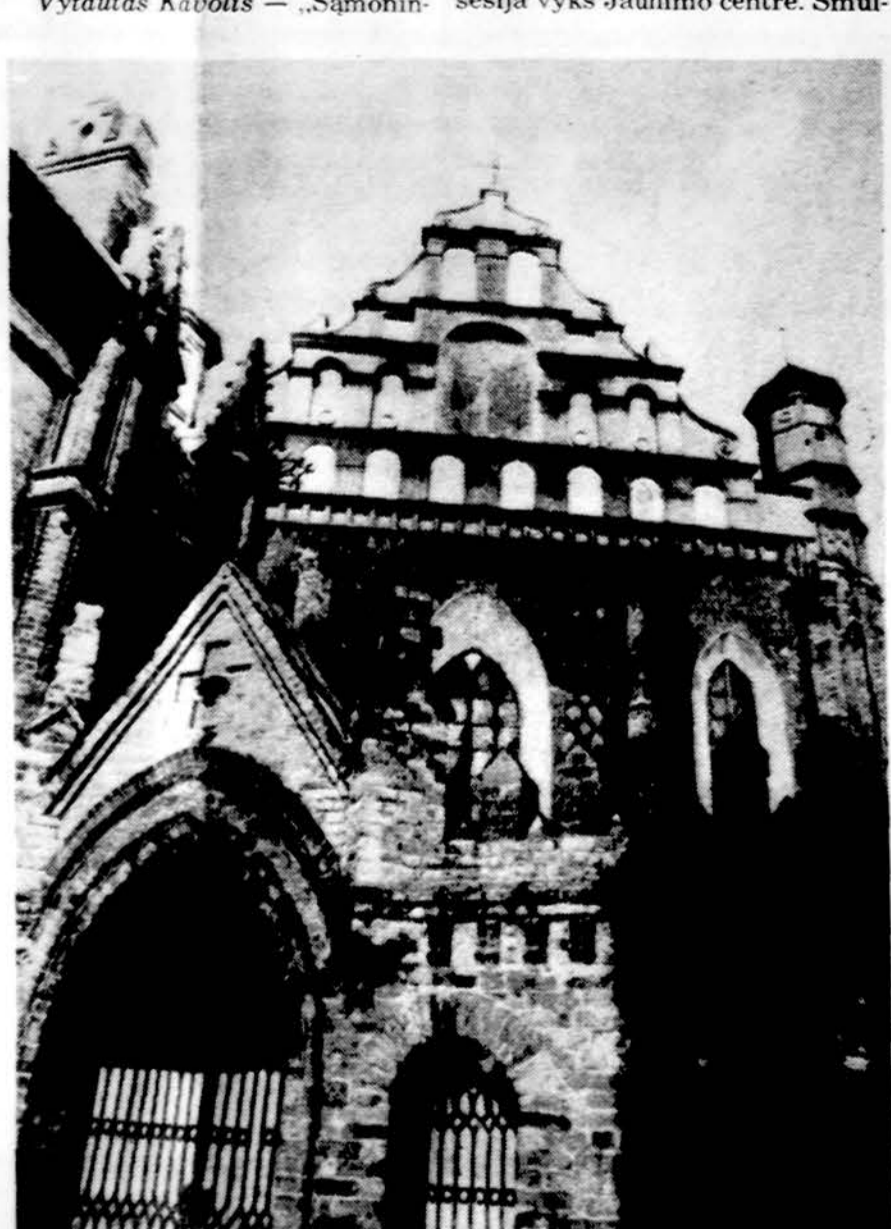
gi mūsų reakcijos, apie dainų ir tautinių šokių švenčių datas, apie vasaros stovyklų kalendorius.

Kviečiame ir mūsų mokslininkus į šį spaudos pokalbį įsijungti. Taip kaip ateinančią savaitę visi rinksimės sužinoti kas naujo mokslo ir kūrybos pasaulyje ir jūsų atidžiai klausysimės, taip lygiai smagu būtų nuolat išgirsti šių naujų dalykų ir mūsų spaudos puslapiuose. Aišku, kaip ir pranešimai Jaunimo centre, tai pareikalautų pastangų sudėtingus dalykus dėstyti aiškiais lietuviškais žodžiais. Tačiau tai būtų vertingas ryšys tarp mokslininkų ir visuomenės palaikymas. Susitikti kas ketverius metus nepakanka — spauda teikia progą mokslininkui dažniau susitikti su visuomene, o tokie susitikimai abipusiai naudingi.

a. a. l.

Sv. Kazimiero bažnyčia — dabar Ateizmo muziejus (1983 m. nuotrauka). (Iš Broniaus Kviklio archyvo.)

Bernardinų bažnyčia 1984 metais — dabar Valstybinio dailės instituto aktų bei iškilmų salė. (Iš Broniaus Kviklio archyvo.)

Lietuvių tautos kultūriniai atspindžiai

Kelionės įspūdžiai iš Lietuvos ir Vakarų Europos

ELENA URBAITYTĖ

Praėjusią vasarą teko būti Lietuvoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Anglijoje ir kituose Europos kraštuose. Norėčiau pasidalyti įgytais įspūdžiais apie kai kuriuos lietuvių siekimus kultūrinėje plotmėje Lietuvoje ir kituose kraštuose.

Frankfurte teko matyti neseniai pastatytą Taikomosios dailės muziejų. Jis yra pastatytas modernios architektūros stiliumi, kuris išplaukia iš Bauhaus mokyklos, bet yra pritaikytas šių dienų aplinkai, gyvenimui ir estetiniam skonui. Šis naujas pastatas yra darniai sujungtas su neoklasikinio stiliaus pastatu, kuriame anksčiau buvo įkurdintas Taikomosios dailės muziejus. Muziejus buvo labai gerai vertinamas Europos ir Amerikos spaudoje, kaip aukšto lygio architektūros pastato pavyzdys, kuris harmoningai jungiasi su architektūriniais vienetais, tarp kurių yra išstatyti meno kūriniai. Ne taip, kaip mūsų Guggenheim muziejus New Yorke, kurio puiki architektūra užgožia savo stiprumu erdvę, skirtą menui.

Vilniuje taip pat statomas naujas Taikomosios dailės muziejus. Jo stilius yra pritaikomas prie ankstyvesnės statybos architektūros, ant kurios pagrindų statomas naujasis muziejus. Pamatuose buvo rastos vienos Lietuvos pilies iš 16 a. pirmosios pusės liekanos. Dabar statomo muziejaus pirmosios žemutinio aukšto patalpos susideda iš kolonų ir skliautų, jau egzistuojančių, bet tik dabar daugiau sutvirtintų. Viršutinis aukštas jau naujai statomas. Didelė erdvė apsupta stambiom kolonom, kurios yra lyg tęsinys žemutinio aukšto. Antrajame aukšte bus didelė terasa, kuri dar nebaigta. Ten būtų idealu rengti skulptūros parodas: žemiau teka upė, apaugusi medžiais. Pastato aplinka suteikia bukolinę nuotaiką. Kai pastatas bus baigtas, bus galima apie jį daugiau pasakyti.

Prie statomo Taikomosios dailės muziejaus yra meno kūrinių restauravimo patalpos. Erdviame praėjusio šimtmečio neoklasikinio stiliaus pastate restauruojama Lietuvoje randama tapyba, liaudies menas (tapyba ir grafika ant medžio), gobelenai, grafikos darbai. Jauni lietuviai idealistiškais, šviesiomis veido išraiškoms kruopščiai ir atidžiai dirba taip svarbų kultūrinį darbą lietuvių tautai.

Kai aš studijavau meną Akademie der Bildender Kuenste, Muenchene, pokariniais laikais, Akademija buvo perkelta į Schloss Haimhausen, 15 km nuo Muencheno, nes mokykla buvo per karą gerokai apgriauta. Šį kartą nuvažiavau aplankyti klasikinės statybos su rokok dekoracijomis pilį, kurioje studijavau meną dvejus metus. Dabar pilyje vyksta restauravimo procesas. Ten bus įsteigtas Dekoratyvinio meno muziejus, skiriamas dėmsi vokiečių baldams, porcelianui, gobelenams ir t.t. Įdomu, kad šią pilį neseniai nupirko turtinga vokiečių prekybos bendrovė ir ji ją atnaujina. Haimhausen pilies aplinka nepasikeitė nuo mano studijavimo laikų: ją supa didelis parkas, upė ir, kiek toliau, Haimhausen miestelis.

Man prisiminė Verkių rūmai Lietuvoje, kuriuos mačiau kelias savaites anksčiau, prieš atvykdamą į Haimhausen. Tai 18 a. pabaigos architektūros paminklas, jonėnėmis

Verkių rūmai, 18-19 a. (archit. Laurynas Stuoka-Gucevičius).

kolonomis apsuptas, kuris stovi ant aukšto Neries kranto, 7 km nuo Vilniaus. Nuo Verkių rūmų matyti reto puikumo panorama. Verkių rūmai — tai išlikęs vienas iš trijų atskirai pastatytų pastatų. Rūmai pastatyti vyskupo Igno Masalskio iniciatyva. Jų architektas taip pat buvo lietuvis — Laurynas Stuoka-Gucevičius, kuris gilino savo studijas Paryžiuje vyskupo Masalskio lėšomis. Šiuo metu Verkių rūmai yra restauruoti ir juose įrengta nuolatinė Dailės muziejaus ekspozicija, kuri parodo Lietuvoje surinktus nuo 16 a. iki 19 a. periodinius to laikotarpio stiliaus baldus, gobelenus, kilimus, tapybos bei skulptūros kūrinius. Įdomi yra renesanso salės ekspozicija. Tai yra išsaugoti 16 a. interjero objektai, kuomet renesanso epochos humanistinės idėjos buvo pasiekusios Vilnių. Matomi italų meistrų padaryti baldai, 16 a. žalvarinis sietynas iš Flandrijos. Kitose salėse parodomi baroko, klasicizmo ir eklektinio stiliaus antikiniai rinkiniai. Šie kultūriniai Lietuvoje turtai surinkti su didele meile ir pasididžiavimu. Verkių dabartinis muziejus žiūrovui pateikia medžiagos pajusti lietuvių kolekcionierių aukštą skonį ir didelę erudiciją.

Europoje sutikau tris nuostabias lietuves menininkes, būtent: Eleną Gaputytę — skulptorę, kuri gyvena Londone, Eglę Juodvalkę — poetę, kuri gyvena Muenchene, ir Jolantą Vaičaitytę — lietuvių liaudies dainų interpretatorę Paryžiuje. Visos jos gyvena kitų tautų turtingos kultūrinės aplinkos apsuptos ir geriančios tų kraštų kultūros turtus, bet jos vis vien išsako savo gyvenimo patyrimus lietuvių kalba: per lietuvių liaudies dainas ar per vizualines formas ir išreiškia gyvenimo patirtį, tipingą lietuvi.

Eleną Gaputytę prisimenu iš Freiburgo meno mokyklos. Iš Freiburgo ji emigravo į Kanadą, o iš ten atsikėlė į Angliją ir apsigyveno Londone. Dėstė meną Londono universitete ir šiuo metu visą savo energiją skiria savo kūrybai. Turi nusipirkusi dvejų aukštų namą netoli Londono centro. Gaputytė kuria įrenginius. Jie susideda iš glazūrotų ir išdegtų raudonų išsuktų puodelių, kurių kiekvienas yra kitoks. Gaputytė sudeda apie 40 ar daugiau jų kartu ir jų viduje įdeda po žvakutę. Ji tuos degančius vienetus sudeda įvairiomis figūromis, sujungia su muzika ir instaliuoja prie jai svarbių architektū-

rinių paminklų viduje arba lauke. Jos menas turi daug ryšio su „performance“ menu, iškelia misticizmą ir priartėja prie religinio meno. Pavyzdžiui, ji buvo sudėjusi į apvalią formą degančias žvakutes prie Berlyno Anhalter stoties, per kurią ji per karą kaip pabėgėlė perėjo. Stotis per karą buvo subombarduota, tik fasadas yra išlikęs ir saugojamas kaip architektūros paminklas.

Londone šiais metais buvo padaryta kita Elenos Gaputytės instaliacija prie Albion Studios, King's Cross, Londone, taip pat geležinkelio stoties, kuri buvo sugriauta per karą. Prie likusių griuvėsių buvo įrengta simboliška Gaputytės žvakių instaliacija. Buvo iškabintas tokio turinio šios ekspozicijos aprašymas: „50 milijonų žmonių žuvo per Antrąjį pasaulinį karą Europoje. 17 milijonų uniformuotų, 33 milijonai civilių, daugiausia moterys, vaikai ir seneliai. Dauguma jų buvo pabėgėliai. Šios 500 žvakių yra uždegtos jų prisiminimui. Kiekviena žvakutė vaizduoja 100,000 žuvusių“. Iš anglų meno kritikų vertinimų galima suprasti, kad Gaputytė sukūrė neužmirštamą ir gilų

įspūdį tokiomis paprastomis priemonėmis.

* * *

Sutikau Eglę Juodvalkę — poetę, kuri gyvena Muenchene. Jau yra išleista antroji jos poezijos knyga *Pas ką žiedas žydi* (Chicago: Ateities literatūros fondas, 1983). Eglė Juodvalkė yra gimusi ir subrendusi Amerikoje. Ji lietuvių kalbą yra išmokusi Amerikoje ir ją valdo pavydėtinai gerai, su gausiu žodynu. Įėjus į Eglės Juodvalkės butą, kuris yra pačiame Muencheno centre, bet užtenkamai ramioje gatvėje, matai masę knygų lentynose prancūzų, anglų, vokiečių, lietuvių kalba. Knygos sukrautos guli ant žemės, ant stalo ir kambario kampuose. Guli lakštai popieriaus su jos naujos poezijos užuomazgom, o taip pat ir vertimais į anglų kalbą jau išleistos poezijos knygos. Matai lietuvių dailininkų grafikos darbus ant sienų, o ant žemės, prie knygų yra uždegtos mados batukus. Prieš keletą metų ji buvo Lietuvoje ir man kalbėjo, kaip Lietuvos aplankymas jos siela praturtino, pamačius savo tėvų žemę. Ji rašo:

Eilėraščiai iš Lietuvos

Jonas Gintaris

RUDENS STRIPTIZAS

Mums vėlei dovanas pažers auksinis
Ruduo iš glėbio sodų bei daržų.
Užleis — gausiom gėrybėm apdalijęs —
Senutei žiemai kreslų pamažu.

Ant jo, lig paskutinio išsėdėje,
Trys broliai mėnesiai — geri tikrai —
Jau žemę nupraustą lietaus
ir vėjo

Sukuotą, įmigdys...
plikš jovarai...

Ramiai stebės tie broliai paslaptinę
Gamtos striptizą ir nesidrovės,
Kad viskas savo nuogume sustingo
Be jokios rizikos netekt šlovės.

Tačiau sudrums tokią ramybę piktas
Šiaurys, be laiko berdamas snaiges.
Ir šalnos — lapkričio speigų reliktas —
Baltom drobulėm pievose žvilgės.

Mums vėlei dovanas sirpias auksinis
Ruduo iš sodų bei laukų pažers
Ir, slyvų aromatą prisiminęs,
Beržų taurėm vėsoką saulę gers.

LAPAI

Lapai ant pievėlių,
Lapai ant gėlių:
Vėjas juos vis pučia —
Plukdo upeliu.

Lapai, lapai, lapai —
Kur tik jų nėra:
Po medžiu, ant kapo,
Ties kuplia tvora.

1981

ŠALNOS ŽIEDAI

Oi žydi, žydi, žydi
Rudens šalna.
Oi lydi mus, oi lydi
Diena jauna.

Oi rauda, rauda, rauda
Beržai balti...
Oi skauda širdį, skauda —
Žiema arti...

1981

atspėk kodėl vežiausi
viešbučio palangėje išbalusias
rugiagėles
kmyninės geros kvapą
ir drėgno grindinio sūrumą
ir Vilniaus sūnų ilgęsi
ir išdidumą...

Eglė Juodvalkė gyvena dabartimi, ji nebijo pažiūrėti realybei tiesiai į akis. Ji per lietuvių kalbą savo poezijoje atskleidžia pasaulį, kurį ji mato dabartinėje aplinkumoje. Ji yra jautri moters buičiai ir kovoja už moters laisvę kūrybinėje ir intelektualinėje plotmėje. Jos išleistas knygos pavadinimas „Pas ką žiedas žydi“ sudaro įvadą ir jos gyvenimo pasaulėžiūrą: žiedas žydi tam, kas ieško. Kaip Eglė sako: „Ko mes atklydome čia? Ieškot savęs, ieškot savęs“.

NEMIRTINGUMO IŠTAKOS

Lietuviškų laukų ruduo auksinis
Pamainė vasarą širdy — — —

Vis tiek už marių dar girdi
Seniai nutilusius paukščius tėvynės:
Slogioj mūsų bangų
Nemiršta, kas brangu!

Ar, kokios gyvos mėnesienos sviesios
Ir tėviškės takai mieli!
Pasiėkti jų nebegali...
Tik, ranką savo ilstantį ištiesęs,
Kreipi žuvėdras Tu
Lankyt gimtų krantų.

Neužgesins nei laikas, nei atstumai
Žibinto meilės didelės.
Ir niekas niekad negalės
Sugriauti Tavo pastatyto rūmo:
Jo akmenys tvirti —
Į žemę įleisti.

1976

SAULĖTEKIO RIMTIS

Saulėtekis...

Miškai žalsvėja
ir darosi
širdy linksniau:
aprima,

draskyta naktį vėjų,
sena troba,
kurioj gimiau,
sulauks ankstyvo ryto
viskas —
į kalnus

pasitrauks naktis;

ir

ginklo brolių
obeliskas
kraujuojančioj žaroj
sušvis.

1977

Iš naujai išleistos Jono Gintario poezijos knygos *Žodžiai nuo Nemuno. Eilėraščiai iš Lietuvos*. Išleido Nemunas Publications, P. O. Box 1705, Stuart, Florida 33495, ir mėcenatų grupė 1985 metais. Viršelis ir iliustracijos P. Jurkaus. 192 psl. Gaunama pas leidėjus ir „Drauge“. Kaina — 8 dol., su persiuntimu — 9 dol.

Po visos nakties kelionės traukiniu iš Milano pasiekusi Paryžių, įkritau į taksi ir važiuavau pas Jolantą Vaičaitytę, kuri gyvena Champigny-sur-Marne mieste. Pusę valandos važiuavimo nuo Paryžiaus centro. Jolantos Vaičaitytės ir jos vyro Maurice Goutt iniciatyva jų namai yra pavadinti Pabaltiečių namais. Kieno vartus atidaro Maurice Goutt, ir pasijunti atvykusi pas savus. Maurice praveda pro rožių krūmus ir trečiame namo aukšte patenki į erdvią studiją, iš kurios kaip menininkei buvo man gaila išvažiuoti. Šalia pagrindinio pastato dar yra kitas dvejų aukštų namas, kur yra įrengta nemaža susirinkimų salė. Maurice pats sienas išmušė medžiu, atvežtu iš Suomijos. Pabaltiečių namų atidarymas įvyko 1985 m. kovo mėnesį. Tikrai džiugu — Paryžiuje lietuviai, estai ir latviai turės centrą, kur galės susitikti iš viso pasaulio ir kur bus įmanoma ruošti kultūrinius renginius.

Jolanta Vaičaitytė yra gimusi Australijoje, augusi Kanadoje ir dabar gyvenanti Paryžiuje. Tik prieš kelerius metus pirmą kartą pamatė Lietuvą, išgirdo liaudies dainas ir pamilo jas. Ji daug liaudies dainų įreikavo į juostas ir, grįžusi į Paryžių, sako: „Aš visa savo esme esu ten, toj šalyje, kur šios dainos gimė“. Liaudies dainomis pradėta domėtis 19 a. pradžioje, kada šviesuomenė ir literatai pradėjo jas vertinti ir užrašinėti. Pirmieji lietuvių tautosakos rinkėjai buvo Liudvikas Rėza, M. K. Čiurlionis.

M. K. Čiurlionis rašo: „Plaukia ji iš pat širdies gelmių, niekieno nemokyta, nerašyta. Ir jei tu abejoji, kas tu esi, tai jos pasiklausęs daugiau neabejosi, jog tu lietuvis“. Jolanta Vaičaitytė turi žemą, stiprų balsą — pati įdainavo plokštelę folkloro stiliumi, pagal Dailios Saikaičytės, Jono Strielkūno, Vienažindžio ir Maironio poeziją. Antroje plokštelės pusėje — tradicinės lietuvių liaudies dainos. Įrašyta yra 28 dainos. Jolanta gastroliuoja su dideliu pasisekimu rafinuotai Paryžiaus ir kitų Europos didmiesčių auditorijai, kuri pajunta lietuviškose liaudies dainose jaudinančią paprastumą.

Važinėjant po daugelį Europos miestų negali nepastebėti, kaip tautom yra svarbu išsaugoti savo istorijos architektūrinius paminklus: matai restauruojamas bažnyčias arba įvairių amžių architektūros pastatus. Pvz., Frankfurte senojo miesto kai kurie pastatai buvo visai sugriauti per Antrąjį pasaulinį karą. Praeitą vasarą jau teko matyti kai kuriuos atstatytus, pradand nuo pamatų, pagal dokumentus. Dabar ten vokiečiai atgabeno tokį liaudies orkestrą, pristatė staliukų ir sėdėdami geria alų, žiūrėdami į savo praeities architektūrą ir ja didžiudamiesi.

Aš taip pat didžiujausi Vilniaus universiteto restauravimu, kurio pastatai supa aikštes ir kelis didžiulius kiemus. Universiteto statyba buvo pradėta 16 amžiuje ir tęsėsi 17, 18 ir 19 amžiais, įjungdama renesanso, manierizmo, baroko ir neoklasikinės architektūros vienetus. Restauravimas buvo pradėtas 1964 metais ir su milžinišku darbščiu lietuvių užsispyrimu buvo baigtas 1979 metais, prieš Vilniaus universiteto 400 metų minėjimą. Daug ir kitos

(Nukelta į 4 psl.)

Elenos Gaputytės įrenginys „Tylus liudijimas“ (1984) Berlyne, prie Anhalter stoties. Nuotrauka Vincenzo Mastrangeli

Kalbamės su kompozitore Giedra Gudauskiene

Giedra Gudauskiene daugeliui mūsų, čikagiečių, yra „nepažįstamoji pažįstama“. Retas kuris nesame girdėję jos kompozicijų — ar būtų tai daina, ar kūrinys fortepionui. Nedažna mūsų dainininkė apsieina be jos išskirtinai svajingų, polėkio pilnų romansų, sudarančių lyg ir tiltą tarp klasikinės scenos ir populiariosios estrados. Užtat ne tik koncertuose, bet ir pobūvių programose skamba Gudauskiene. Dėkingi jai ir mūsų pianistai už spalvingas pjeses — ne pernelyg sunkias išmukti, tačiau itin efektingas. Bet pati kompozitorė šioje padangėje rečiau tepasirodo, ir nuo 1961 m., kada ji išsikraustė iš Chicago, daug kas jos nebėra matęs. Dėl to džiugu, kad ją bent trumpam „susigrąžinome“ būsimuoju Mokslo ir kūrybos simpoziumu. Čia lapkričio 28 d. klausysimės Giedros Gudauskiene muzikologinės paskaitos, o lapkričio 29 d. — jos fortepioninių kūrinių koncerto, kurį atliks Manigirdas Motekaitis ir Raimonda Apeikytė. Šia proga, laukdami Giedros Gudauskiene pasirodymo Chicagoje, ją užkalbinome su mumis pasidalyti keliomis mintimis apie ją pačią ir mūsų muzikinį gyvenimą aplamai.

Kompozitorė Giedra Gudauskiene

— Kurdamą muziką, ar Jūs ją kuriate, nusižiūrėjusi į tam tikrą konkretų jos atlikėją, ar atlikėjus? (Keliu šį klausimą, nes pažįstu kompozitorius, kuris dažnai rašo tik vienai kuriai nors solistei, ir sužinojęs, kad kita solistė taip pat domisi tomis jo dainomis, stengiasi, kad ji jų nedainuotų.) Ir ryšium su tuo — ar Jūsų kūryba būtų kitokia (ir kaip?), jeigu Jūs žinotumėte, kad tai, kas Jūsų parašyta — nežūrint, kokio pobūdžio ir kokiai sudėčiai, nepasilik tik popierių, o bus anksčiau ar vėliau atliktą?

— Gyvendama Chicagoje komponavau dainas, neturėdama omenyje nei kas atliks, nei kada jas atliks. Persikėlus į Los Angeles, per daugelį metų buvau prašoma dalyvauti su savo kūryba literatūros vakaruose, kuriuose taipgi dalyvaudavo mūsų geriausi poetai: Bernardas Brazdžionis, Jonas Aistis, Leonardas Andriekus, Elena Tumienė, Julija Švabaitė-Gylienė, Alė Rūta ir kt. Tom progom buvau sukompjavusi dainų tų poetų eilėraščių, taigi premjeros įvykdavo Los Angeles, o vėliau tos dainos buvo atliekamos kitų solisčių įvairiose kolonijose.

Sol. Gina Čapkauskienė yra prašiusi sukurti specialiai jos koloratūriniam sopranui dainų. Jos yra sunkios ir retai kam „įkandamos“. Keturiolikos iš tų dainų dabar yra išspausdintos ir yra dedikuotos Ginai.

Kuriant Amerikos akademinę instituciją, kaip, pvz., Kalifornijos universitetui, kuris prašė kelerius metus iš eilės paruošti lietuvių liaudies dainų moterų chorui, komponavimo technika, ritmika, o ypač akompanimentas buvo daug sudėtingesni.

Kurdama vaikams, visada atsižvelgiau į jų amžių ir, pagal tai, jų ribotą pajėgumą, išanalizuotą muzikinę pedagogiką.

— Kadangi kalbame apie kūrybinį procesą, tai dar vienas šia tema klausimas: ką galėtumėte pasakyti apie tai, kaip Jums pačiai „einasi“ ir „sekasi“ kurti? Lengvai ar sunkiai — ar visai? Kaip gimsta Jūsų kūrinys — iš konkrečios melodinės inspiracijos gemalo, subrandinamo į pilną kūrinį, ar, atvirkščiai, iš bendros idėjos, kaip kūrinys turėtų skambėti, ir paskui

melodinės medžiagos tai idėjai suradimo ir pritaikymo? (Kalbu visų pirma apie melodiją, nes tai toks būdingas Jūsų muzikos pradai...)

— Dainų kūrybai inspiraciją dažniausiai sukelia eilėraščiai, kurie sugeba pagauti muzikinę vaizduotę. Atėjus tam kūrybos momentui, paskubomis užrašau melodiją, pažymėdama harmonijos akordus stenografiškai. Vėliau komponuoju akompanimentą, kuriam skiriu daug svarbos bei laiko. Taip pat žiūriu, kad būtų skirtingas nuo kitų mano sukurtų dainų akompanimentų. Čia neuztenka vien inspiracijos, bet reikia didesnio muzikinio žinojimo bei instrumento valdymo, nes melodija ir akompanimentas sudaro muzikinę dainos visumą. Daugel mano dainų yra išspausdintos ir tokiu būdu priimanos visiems dainininkams. To aš ir norėjau. Forteponui kūryba tai atitinka Jūsų išsireikimą „iš konkrečios melodijos inspiracijos — temos iki subrandinimo į pilną kūrinį“ — formą, pvz., sonatą, variacijas ir pan.

— Kaip Jūs nusakytumėte, apibūdintumėte savo kūrybos vietą, reikšmę visos šiuolaikinės lietuvių kompozitorių kuriamos muzikos kontekste?

— Laikau save vidurinės kartos „vėlesniąja atžala“... Mat studijavau Lietuvoje, o baigiau kompoziciją Amerikoje. Esu trečios kartos kompozitorė.

Iš motinos — S. Banaitytės pusės jos močiutės brolis Pranaitis dirgavo chorą Petrapilio dvasinėje akademijoje ir taip pat yra sukompjavęs valsų bei polkų ir padavęs Vincui Kudirkai muzikos patarimais. Mano dėdė K. V. Banaitis buvo vienas iš žymiųjų Lietuvos kompozitorių, turėjęs savo muzikinę filosofiją. Yra sukūręs daug stambių kūrinių, fortepiono, kamerinės, choro literatūros bei operą „Jūratė ir Kastytis“.

Aš gi gavau gerus muzikinius pagrindus Kauno konservatorijoje. Karo metu dirbau kaip akompaniatorė moderniam šokiui Kaune ir Dresdene, o vėliau Chicagoje ir Los Angeles. Tai, žinoma, paliko antspaūdą mano kūrybai, ir visur joje jaučiama ritmika.

Atvykus į Ameriką, Chicago, sukompjavau keletą dainų: „Viespaties pasaulis“, „Aš čia gyva“, „Pakelė“ ir kitas — visos Bernardo Brazdžionio žodžiams. Mano vyrui sugestijuojant ir finansuojant, pradėjau studijuoti kompoziciją Roosevelt universitete 1948 metais, kurį baigiau 1952 m. Geriau pažindama fortepiono bei dainavimo techniką, koncentravau si daugiausia prie dainų ir fortepiono muzikos kūrybos. 1958 metais grįžau į Roosevelt universitetą, į pedagogikos skyrių, gauti gimnazijos mokytojos teises.

Persikėlus į Los Angeles 1961 metais, studijas tęsiau UCLA. Be to, čia, muzikinės industrijos pasauliniame centre, dar buvo dėstoma daug dalykų, kurie mane domino, analizuojančių publikos santykius su atlikėju ir su kompozitoriumi: svarbu, kam komponuoti, kokie yra atlikėjai. Klausytojo dėmesys yra trumpas ir jis greitai, užuot sekęs muziką, nusikelia į savo „svajones“. Dėmesį praradus, sunku jį atgauti.

Paauginus trijų vaikų šeimą, čia ir prasidėjo mano gausus komponavimas, pagal turimas muzikines jėgas. Vėliau

sukurtos dainos įėjo į kitų kolonijų dainininkų repertuarus. Norėjau įrodyti, kad moterys irgi gali komponuoti.

Penktojo mokslo ir kūrybos simpoziumo muzikologijos sekcijos paskaitai temą pasirinkau „Lietuvės moterys kompozitorės“. Jų surinkau 13, pradedant Nepriklausomos Lietuvos laikais iki dabar.

Moterų tarpe radau susidomėjimą ir pritarimą. Prieš kelias savaites Los Angeles koncertavusi sol. Gina Čapkauskienė žadėjo paruošti lietuvių moterų kompozitorių dainų rečitalį. Kadangi mūsų dailininkės jau seniai susiorganizavusios ir net švenčia garbingus jubiliejus, tai aš manau, kad surinkti medžiagą apie lietuves moteris kompozitorės yra pats laikas.

— Kas, Jūsų nuomone, toje Jūsų muzikoje įdomiausio ir vertingiausio?

— Gal reikėtų pažvelgti į mano kūrybą iš muzikos istorijos taško: kas įdomesnio įnešta į mūsų muzikinę literatūrą? Tai mūsų folkloro dar nenaudoto aspekto — patarlių panaudojimas fortepionui — muzikinės impresijos. Be to, mūsų liaudies dainų temų išauginimas į vokales variacijas koloratūrai. Dainų esu prirašiusi labai daug, įvairaus lygio atlikėjams bei įvairioms progoms kultūrinėms ir pramoginėms. Tačiau koncertinę fortepionui muziką sukurti reikia daug didesnio muzikinio pasiruošimo bei žinojimo, ilgesnio planavimo ir dažnai net virtuozų pianistų jai atikti.

— Jūsų kūrybos koncertas, žinoma, šnekės pats už save. Bet ar norėtumėte prieš jį įvykstant pasidalyti keliomis mintimis apie tai, ką jame išgarsime ar ko jame ypač reikėtų klausytis?

— Šis fortepiono kūrinių koncertas tai kulminacinis punktas mano kūrybiniam gyvenime. Koncerto programa susideda iš dviejų dalių. Pirmąją, daugiau abstrakčių formų — Sonatą ir Impresijas lietuvių patarlims atliks pianistas Manigirdas Motekaitis. Tiek viduriniojoje sonatos dalyje — variacijos tema „Pasvarstyk, antele“, tiek ir kitose kūriniuose panaudoju mūsų liaudies dainų motyvus bei lietuviškų tautinių šokių ritmiką. Šioji dalis daugmaž sukurta dar gyvenant Chicagoje.

Antroje dalyje pasirodys Los Angeles pianistė Raimonda Apeikytė su jai komponuotais kūrinių. Ji yra romantikė ir atliks labiau programinę muziką, kaip „Los Angeles vaizdai“, suita „Vilniaus prisiminimai“ ar koncertinį tango. Pabaigai — „Suktinio“ variacijas dviems fortepionams atliks abu pianistai. Tai labai skambus, nuotaiką kelias finalinis numeris, specialiai aranžuotas šiam koncertui.

— O galop, gal ir pats sunkiausias klausimas. Turite didelį patyrimą kaip kompozitorė, muzikinio pasaulio dalyvė. Be abejo, taip pat sekate ir mūsų „parapin“ muzikos gyvenimą. Kokių šia tema turėtumėte pastebėjimų? Kas mūsų muzikiniame gyvenime Jus džiugina, kas liūdina? Kas gerai daroma, kas ne taip gerai? Kokias matote spragas ir problemas ir kaip reikėtų jas įveikti? Ką Jūs siūlytumėte mūsų muzikinės veiklos organizatoriams lietuvių muzikos puoselėjimo bei išgarsinimo prasme? Šio simpoziumo, sutraukiančio tiek kultūrininkų bei mokslininkų rimtoms svarstyboms, proga, Jūsų mintys išsivijusios muzikinės kultūros temomis būtų labai aktualios.

— Aš paprastai nemėgstu kritikuoti, o į viską žiūriu pozityviai. Tačiau, Jums paklausus, galiu pateikti keletą minčių apie mūsų muzikinį gyvenimą.

Chicago yra išsivijęs lietuvių muzikinės kultūros centras, su Lietuvių opera prieškylėje. Būtų gerai, jeigu Lietuvių Bendruomenė turėtų koordinatorių kultūriniam reikalams, kuris rūpintųsi suorganizuoti koncertines programas iš lietuviškų operų, statytų Chicagoje, ar pan. kurių pažesnis kolonijos rėtėjų progos girdėti. Čia vietinės bendruomenės galėtų suorganizuoti tuos koncertus, kurie pakeltų mūsų kolonijų muzikinį lygį ir ypač besimokanti jaunimą supažindintų su mūsų muzikine literatūra.

Kadangi mūsų dabartinis kompozitorių kūrinių mažai tėra išspausdinta, skiriamas jiems premijas reikėtų pažymėti, jog jos skiriamos jų kūrinių išleidimui. Kad absoliučiai nėra lietuvių muzikos Amerikos mokykloms bei aukštesnės mokslo institucijoms, manau, kad mažai kas žino ar pagalvoja. Aš irgi tai sužinojau tik iš amerikiečių muzikos leidyklos, kuri specializuojasi pedagoginėje muzikoje. Ji susidomėjo mano darbas ir išleido keletą kūrinių, skirtų universiteto lygiui. Dabar ruošiu spaudai lietuvių liaudies dainas

Teresė Žilytė, istoriniame Salzburgo festivalio pastatyme dainavusi Donna Elviros rolę Mozarto operoje „Don Giovanni“, atvyksta į Chicago ir sekmadienį, 1985 m. gruodžio mėn. 15 d. 3 val. p.p. First Chicago Center atliks arijų ir dainų koncertą, skirtą Dariaus Lapinsko kazimierinės operos „Dux Magnus“ pastatymui ateinančių pavasarį Chicagoje paremti.

pradžios mokykloms anglų kalba, kurių tekstą laisvai pritaikė ilgametė Santa Monica mokytoja Vita Srugaite-Kevalaitienė. Žinoma, visa vaikų muzikinė literatūra yra labai ribota, pritaikyta jų sugebėjimams, bet yra labai reikalinga.

— Bet tai tik vieno asmens iniciatyva. Gal reikėtų labiau susirūpinti lietuvių muzikos reprezentacija amerikiečių visuomenei. Tam reikia tinkamai paruoštos literatūros, kad progai iškilus galėtų tuos kūrinius panaudoti. Žinoma, yra leidinių iš okupuotos Lietuvos, bet introdukcijose visur įvesta daug politikos bei propagandos. Tiesa, tie leidiniai yra keliom kalbom, tarp jų ir anglų, kas yra svarbiausia.

Turime daug profesūros, čia baigusiu aukštusius mokslus. Jie galėtų būti geri propagotojai mūsų muzikinės literatūros akademiniame pasaulyje, įteikdami gaidas savo universitetų muzikos bibliotekoms. Šiuo metu, kada universitetų biudžetai yra gerokai sumažinti, jiems nauja medžiaga yra labai vertinama.

Su plokštelėmis yra geriau. Reikia tik nunešti į vietinę klasikinės muzikos radijo stotį, ir jie mielai transliuoja,

jeigu jas randa pakankamai aukšto muzikinio lygio. Tą aš patyriau, nunešus plokštelių į KFAC radijo stotį, kuri ne kartą transliavo Dvariono, Čiurlionio, Klovos kūrinius, ir, pagal mūsų tautiečius, jie nė kiek neblogiau skambėjo, kaip kitų pasaulinių kompozitorių muzika... Tik stotys nori, kad būtų paruošta visa programa vieno kokio nors kompozitoriaus suakties proga, kaip kad anksčiau tokią paruošiau apie Čiurlionį. Deja, tai užima gerokai laiko, pačiai būnant aktyvia kompozitorė ir pirmiausia rūpinantis savais reikalais ir sava kūryba.

— Manytume, kad Jūsų siūlymai geri ir nesunkiai praktiškai įvykdomi. Mūsų kultūrinių organizacijų darbuotojai bus už tai Jums dėkingi. O tuo tarpu laukiame Jūsų atvykstant ir su ta Jūsų kūryba pasidalyti!

m. d.

Chicagos teatruose

Romantika ir konfliktai

Chicagos dienraščiai skelbia sąrašus geriausių scenos dalykų šiame mieste. Į šiuos sąrašus pateko, kaip rekomenduotina pamatyti drama „Isn't it Romantic“, statoma Ivanhoe teatre, 750 W. Wellington. Šis teatras yra tarp Chicagos geriausių. Buvo kai kurį laiką užsidaręs, dabar vėl atsivėrė. Ši drama New Yorko scenoje ėjo dvejus metus. Buvo perkelta ir į Los Angeles. Sakytum, tai jungtis dramoms ir komedijoms, kur labai gyva slinktis, daug judrumo, pavaizduojamas dabarties gyvenimas, kur dvi merginos, jau brandesnio amžiaus, romantiškų polinkių pagautos, ieško vyrų sukurti šeimą, bet yra susirūpinusios ir savarankiška karjera, peryvendamos dėl to kylantį konfliktą.

Antros konfliktas, — santykiai su tėvais, norinčiais apvesdinti su daktaru, turinčiais kitas pažiūras. Gaila, kad j tas rimtas problema įvelta ir šiek tiek vulgarumo.

Aktoriai labai gerai pasirodė. Alma Cuervo iš Yale dramos mokyklos, Kevin Dunn — taip pat kūrėjas komedijų televizijai, Kathryn Jaec su bakalureatu iš Illinois universiteto, Jerry Jarrett — profesionalas iš Broadway, Marge Kotlinsky ir Mary Seibel reikėsi filmuose. Ypač daug įešęs režisierius Gerald Gutierrez, režisavęs ir Off-Broadway pastatymus, o dramos autorė Wendy Wasserstein gavusi Guggenheimo stipendiją, laimėjusi tris Jefferson premijas. Pati stebėjo pastatymo Chicagoje repetaciją. Pastatymas publikai ir prajuokina, ir verčia susimastyti.

J. Pr.

Solistė Eva Tamulėnaitė (pirma iš dešinės) Amastris vaidmenyje, Handelio „Xerxes“ pastatyme. Evos Tamulėnaitės, atvykstančios iš Europos, koncerta, akompanuojant Ramintai Lampasytėi, ruošia „Margutis“ sekmadienį, gruodžio mėn. 1 d., 3 v. p.p. Jaunimo centre, Chicagoje.

Nuotrauka Otto Majer-Finkes.